

SZÍNHÁZ

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

DRÁMAMELLÉKLET 2008. OKTÓBER

Enzo Cormann FOLYVÁST VIHAR

Fordította: Limpek László

A fordítás az alábbi kiadvány alapján készült, a szerző 2002-es módosításaival:
Enzo Cormann: *Toujours l'orage*. Paris, Minuit, 1997.

© Enzo Cormann

Henri Bornsteinnek, aki édesanyja, Carmen Siedlecki tiszteletére rendezte meg ezt a darabot.

BEVEZETŐ

Írta: Limpek László

„Negyedik emeleti szobámból nézve a színház arrogáns palotának tűnt, rendkívül beképzelt kiskirályokkal, akik csak magukkal vannak elfoglalva. Visszataszítónak találtam.

– *Hogyan változott meg a véleménye?*

Nem vagyok benne biztos, hogy valaha is megváltozott a véleményem erről.”

Ehhez képest Enzo Cormann írt és publikált majd harminc színdarabot, játszott, rendezett, tanított, és még csak ötvenöt éves. Gyermekkorában, ha megkérdezték tőle, mi lesz, ha nagy lesz, azt válaszolta: „asztalos vagy költő”. A költőt, meséli, valahogy úgy képzelte el, ahogy általában a gyerekek a tűzoltót vagy a motorost szokták.

Filozófia szakon végzi felsőfokú tanulmányait. Később a filozófia nagy hatással lesz műveire, mély barátság fűzi majd Félix Guattarihoz, a diszciplína egyik legelismertebb alakjához. (Aki a szintén rövid úton tananyagba került Gilles Deleuze-zel közösen írt könyveket; a kettejük tollából származó kötetek ma alapműnek számítanak a legtöbb bölcsészettudomány elméletében.) Am ekkor még a filozófia nem köti le túlságosan az ifjú Cormannt, ahogy egyelőre az sem jut eszébe, hogy ha már asztalos nem lett, irodalmi pályára lépjen. Három év után abbahagyja az egyetemet (Franciaországban már ekkor is a mai bolognai rendszerhez hasonlóan „ki lehetett szállni” harmadév végén, egy akkor még viszonylag hasznos dip-

lomával). Fiatalt, türelmetlen, tette kész. Néhány társával vállalkozásba fog: megépítik (az asztaloshajlam!) Franciaország első „kalandparkját” Párizs mellett. Angliában és a skandináv országokban divatosak akkoriban a nagyobb területen, erdőben, dombokon épített akadálypályák, ahol a gyerekek kötélhidakon és -hágcsókon, cölöpökön és gödrökben gyakorlatozhatnak. Két évig csak a kalandpark köti le, már-már végérvényesen szakít az értelmiségi pályával, ekkor azonban a parkot üzemeltető önkormányzat váratlanul szerződést bont vele. A két év tapasztalatairól ugyanis Cormann írt egy könyvet, melyben a gyermekek szexualitásának is szentelt egy rövid fejezetet. Az önkormányzat szerint a gyerekeknek nincs szexualitásuk, ennél fogva nem óhajtának Enzo Cormann-nal tovább együttműködni. Öröm az ürömben, hogy a kiadvány körül felvert por felhívja a figyelmet Cormannra, aki így foglalkozást válthat: szabadúszó újságíróként folytatja.

Később egy, a külvárosi szegénynegyedekről szóló film elkészítésébe is besegít, továbbá elhagyja Párizst. Lassan elbizonytalanodik, elunja az újságírást, cikkei már-már veszedelmes viszonyba bonyolódnak a fikcióval. A hetvenes évek legvégén járunk, Enzo Cormann a harminchoz közelít, és nem tudja, mihez kezdjen. Színházzal eddig egyáltalán nem foglalkozott, ennek ellenére otthagy mindent, bezárkózik egy kis garzonba, azzal a feltett szándékkal, hogy színdarabokat fog írni. Ír is, egy

év alatt hármat. Az első kettő a szerző szerint abszolút kudarc, hamarosan a kukában kötnek ki. A harmadik azonban már érdemesnek bizonyul a „színdarab” elnevezésre. A *Berlin, ton danseur est la mort* (Berlin, a halál a táncosod) című darabot ki is adják, rádiójáték készül belőle, hamarosan lefordítják németre, majd más nyelvekre. Cormann aztán újabb darabokat ír, melyeket kezdetben szégyenlősen csak a barátainak mutat meg, ők viszont továbbadják a másolatokat, melyek így keringeni kezdenek színházi körökben. Az *Avant-scène* című folyóirat, majd a tekintélyes Minuit Kiadó is egyre több szövegét jelenteti meg, színházak keresik fel, hogy darabot rendeljenek tőle, '95 és '98 között szerződéses írója Franciaország egyik leggazdagabb színházának, a Théâtre National de Strasbourg-nak.

Később tanít, nem is akárhol: még a forradalom hozta létre, majd Napóleon reformálta meg az elitképzés fellegvárának számító ENS-t (Ecole Normale Supérieure), ahová nehéz felvételi vizsgán keresztül vezet az út (más francia egyetemekre egyébként nem kell felvételizni), és ahol a francia elit nagy része végezte tanulmányait, Sartre-tól Derridáig. Az ENS Lyonban található bölcsészkarán kezd el Cormann tanítani, de csakhamar „profil” vált: az elitképzés helyett a szintén Lyonban található ENSATT-on (Ecole Nationale Supérieure des Arts et Techniques du Spectacle), Franciaország egyik legelismerettebb színházművészeti egyetemén helyezkedik el. Az intézmény némileg eltér a normától abban, hogy a színházat művészetként és mesterségként tanítja: az egyetemen képeznek sminkeseket, technikusokat, díszlettervezőket is. Szintén itt nyílik meg Franciaország első és ez idáig egyetlen drámaíró tanszéke, melynek vezetője mind a mai napig Enzo Cormann.

Aki pedig nemigen nevezhető a francia kortárs dráma legemlékezetesebb figurájának, különösen a „nagy öreg” Vinaver, a „zseni” Bernard-Marie Koltès és a nagy pofájú fenegyerek Jean-Luc Lagarce mellett, akinek már a neve is több izgalmat ígért (Lagarce meleg volt, „la garce” pedig szajhát jelent franciául). Mégis, Cormann kiváló választás volt az ENSATT posztjára. Egyrészt egészen kitűnő tanár. Másrészt nem kevésbé kiváló, rendkívül művelt és aktív „bölcsész”: rendszeresen ad elő konferenciákon Torontótól Mexikóvárosig, *A quoi sert le théâtre?*

(Mire jó a színház?) címmel 2003-ban tanulmánykötete is megjelent. De legfőképpen Cormann ismeri az írás mesterségét. Közel harminc darabja közül alig van három, ami ugyanabban a stílusban íródott volna, minden egyes szöveghez saját nyelvet, saját stílust teremt. Nagyon könnyen elképzelhető, hogy egy Cormann-darabot rossznak és laposnak talál az ember, egy másikat viszont beválasztana a tíz legjobb kortárs színdarab közé. Cormann néha megrendelésre, néha csak passzióból ír, de a drámaírást nagyon komolyan veszi. Az egyik legjobb darabjának tartott *Sade, concert d'enfers*-t (Sade, poklok koncertje) például két évig írta, szinte a teljes két évet Sade márki élete és műve tanulmányozásának szentelve. Ez vitathatatlanul egyik legsikerültebb darabja, ennek „folytatásaként” készült el néhány évvel később a Franciaország első ismert sorozatgyilkosáról, Gilles de Rais-ról (aki az 1430-as években három év alatt mintegy száznegyven kisgyereket kínozott, ölt és erőszakolt meg) szóló, nem kevésbé érdekes darab, a *La plaie et le couteau* (A seb és a kés). Ezekről stílusban-szerkezetben teljesen különböznek nyelviileg bátran kísérletező „monodramái”, megingt külön műfaj az ún. „jazz-poem”, a dzsessz (Cormann zenél is) ritmikájára épülő improvizatív szöveg, de sok a műfajilag szinte besorolhatatlan darabja is.

Az itt olvasható szöveg 1996-ban íródott, egy évvel később jelent meg nyomtatásban. Jó példája az életmű „moralista” vonalának: sok kortárs drámaíróhoz hasonlóan Cormann a színházat halálosan komoly játéknak tekinti, a televízió, a mozi, a „show” ellenpontjának, ahol a közönség közösség, ahol a színpadon megjelenő eseményeket a néző körbejárja, megvizsgálja, elemzi. Ez a vizsgálat komoly, reflexív cselekvést feltételez, melynek gyakorlása kiváló terep a „kritikus elme” edzésben tartására. Márpedig erre nagy szükség van napjaink fogyasztói társadalmában, ahol nemcsak a pizzát, de a gondolatokat és információkat is készen kapjuk. A színház így voltaképpen az elemző gondolkodás egyik végvára a modern civilizációban, mely kiváltságos státus különös hatalommal és felelősséggel ruházza fel. Ha megkérdezik tőle, hogy mire jó a színház – Gilles Châtelet filozófus gondolatát parafrázálva –, Enzo Cormann ezt válaszolja: „Azért írok színdarabokat, mert így próbálok elkerülni, hogy úgy éljek és gondolkozzam, mint egy disznó.”

SZEREPLŐK

Theo STEINER, 76 éves
Nathan GOLDRING, 40 éves

Egy öreg, elszigetelt tanyán, egy nagy szobában, mely műtérremként is szolgál

1.

„That way madness lies”
(Éz az út örülettel kövezve)

Lásd a Jegyzetet az utolsó oldalon

Első nap, 23 óra 30. Szél és eső

STEINER (kibámul az éjszakába) Órült egy szél. Lehet-e akár a legcsekélyebb fogalmunk is arról a végtelen szá-

mú és fajtájú pollenről, amit egy ekkora szél felkavar? A termékenység dühe. Vadon termett fajták rontják meg a nemesített növényeket, nemek és válfajok összevisszasága, porzók milliárdjai tüsszentik hímportukat a tüzelő bibék orgiájába, sebhelyként tátongó termők nyelik a virágporos káoszt, míg a megbolondult szél csak gyötri, kínozza őket. És ami az egészben a legelképezetőbb: ebből a hangzavarból születik újjá a világ rendje – piros cseresznyék és férges almák. (Megfordul, az utolsó festményét vizsgálja. Szünet) Borzasztóan kamasz, végeredményben. Borzasztóan romantikus. És milyen borzasztóan távol az embertől. Ezúttal tényleg elvitettem. Csak a Jóisten tudja, mi

járt a fejemben. A szél! Igen, talán a szél... (*Goldring felé fordul*) Anyám gyűlölte a szelet. Képzeld csak, egy gyötrő emléket juttatott az eszébe, mikor Rómában Caracalla termáinak színpadán Normát énekelte. (*Visszatérve a festményhez*) Ének, ami a szélrohamba fulladt... Fuldokló gondolat... Összeomlás... „Összeomlás I.”? Szamárság. (*Szünet*) Dühös vagyok. Bár nem annyira meglepett, végeredményben. Vorst nagyon is hajlamos elköpní a dolgokat. Szóval maga elment ehhez a szárházi Vorsthoz, miután mindenkitől azt hallotta, hogy Steiner eltűnt, elnyelte a föld, húsz éve nem adott magáról életjelet, feltehetőleg meghalt, béke poraira! És mindezt azon a nyelven, amelyet nem bírtam már elviselni, érti, ugye?, azon a nyelven, amelyet éveken keresztül túrnöm kellett, és amiben fél évszázadon keresztül magam is tetszelegtem, olyannyira, hogy végül hivatalosan elismert hőségé váltam, mind között a leggyűlöltebb nyelv, amely mindenféle díjat és elismerést hozott nekem, nesze-semmi-fogd-meg-jól megtiszteltetések, karomnyi hosszú bókokat, szóval elment hozzá, miközben fülében még ott zümmögtek a förtelmesen szétaprított és bántó pletykák, a racsoló r-ekkel és álszent hízelgéssel teletömött osztrák németiség, szóval elment ehhez a pojáca Vorsthoz, aki, holott utoljára több mint húsz éve képviselt engem, még ma is ügynökömnék képzei magát, csak mert elvállalta – az én kérésemre, persze, kellett nekem hülyének lenni – az itteni bankszámlámra való utalások intézését, és Vorst ekkor azt mondta önnek: Ön, kedves uram, Theo Steiner exkluzív ügynökét látja maga előtt, miben lehetek a szolgálatára? És persze nem volt olyan nehéz, ugye?, kiszedni belőle a címet, ebből a zsíros kapcarongyból – Vorst mindig is zselézte a zsíros és korpás fejszőrzetét, a bőre is fénylett tőle, nyilván ön is észrevette. És hát Vorst nem fejtett ki komolyabb ellenállást, igazam van? Herr Vorst, mondta ön, mindenképpen látnom kell őt, beszélnem kell vele, értse meg, Herr Vorst, annyira fontos ez számomra... Mire Vorst: Ha jól értem, drága uram, valami halaszthatatlan ügryről van szó... Mire ön: Ha legalább írhatnék neki... Mire az a kis gömböc:...

GOLDRING (*folytatva*) „Mondja el, miről van szó, és meglátom, mit tehetek.” És felidézte, milyen nagy ember is ön; majd figyelmeztetett: Ön meglehetősen hirtelen haragú – sőt megkockáztatom: könnyörtelen! Összességében valahogy így kínálta a portékáját: Ne menjen oda, öregem, fél fogja falni magát elevenen. Theo Steiner ember, mondtam én; magam is az vagyok, ha nem tévedek. Úgyhogy lökje ide azt a kurva címet, és értesítse a fenyegető látogatásomról.

STEINER És aztán?

GOLDRING Mintha egy kicsit rángatta volna az íróasztalt.
STEINER Igen, el kell ismerni, hogy Vorst néha kifejezetten aggasztó dolgokat művel.

GOLDRING Értse meg, nem akartam a terhére lenni.

STEINER Végrehajtók szövege, ahogy nagyapám mondta, ők beszélnek így, mielőtt csontig nyúzzák az embert.

GOLDRING Gondolom, a bocsánatát kellene kérnem.

STEINER Én is úgy gondolom.

GOLDRING Fogadja bocsánatkérésemet. Meglátja, elvisselhetően lesznek a terhére.

STEINER Értse meg, nekem semmi bajom magával, nem is ismerem magát, egyszerűen csak nincs is kedvem megismerni, ön minden bizonnyal egy egyszerű pasas, gratulálok hozzá, de maradjunk ennyi-

ben. Gondolja azt, hogy csak azért nyitottam ajtót, hogy kimentsem a slamasztikából, amibe, már elnézést, hülyén belemászott, amikor hirtelen felindulásból belevágott ebbe a kalandba, mintha csak a moziba menne: Jó estét, asszonyom, egy jegyet az *Élőholtak éjszakájára*, legyen szíves. Muszáj volt beengednem, nem hagyhattam odakinn egy ilyen éjszakában. De ön és én nem filmben játszunk, képzelje, ez a táj teljesen valós, ez az éj nem amerikai, a halottak a temetőben vannak négy tujasövény közé temetve, az élők meg be vannak szarva, és várják a jobb napokat. Min nevet?

GOLDRING Magamon, magán, a helyzeten, mindenem. Ön hegyi beszédet tart, nekem meg korog a gyomrom. Szóval nevetek.

STEINER Éhes?

GOLDRING A helyzet az, hogy magam is nagyon valós vagyok. Hülye dolog, mi?

STEINER Az asztalon talál ennivalót, általában akkor nassolok, mikor eszembe jut, úgyhogy nem érdemes leszedni az asztalt – de a fenébe is!, ott van, találja fel magát.

Szünet. Goldring nem mozdul

Mindennek a lelegeje, a kezdet pazar borzalma, húsz év kellett, hogy elkezdjek festeni, és mennyi kell, hogy abbahagyjam? Húsz év alatt, mióta folyamatosan kezdem – úgy gondolom, hogy kezdem, mindenesetre –, mindössze annyi történt, hogy résnyire nyitottam az ajtót, egy résnyire nyílt ajtó!, tessék, ez húsz év munkája. Azt mondtam, „munka”? Mun-ka? Egy szót se higgyen belőle, a munkának ehhez semmi köze, én nem dolgozom, soha, illetve néha a kertben, fát aprítani, az igen, az munka, ha ragaszkodunk hozzá, nagyon érdekes, mikor bevezetethetném, mikor oly egyszerű volna felemelni a telefont és megrendelni az összkomfortot, központi fűtéssel és elektromos termosztáttal, de nem: munka, munka, munka, munka! A hús megköveteli a magáét, az ember fejszével a kezében születik, lábán egy pár csizmával, úgy, hogy már tudja, hogy kell ingujjba törölni a homlokát... Az ember izzadni akar. Még a színész is, képzelje csak el, ez a dilettáns, ez a fizetett csaló... Mire vár még, mért nem eszik? Egyen hát, és töltsön inni mindketőknek.

Goldring engedelmeskedik

A „hús-vér” színész, ahogy mondani szokás, nyilván hogy megkülönböztessük a – milyen színésztől? Pusztá szellem? A HÚS-VÉR színész, az aréna bikája, ki kétrét hajtja gerincét a szerep lándzsája alatt, és csak öklel és öklel... Hány ilyet láttam? Izzadnak, nyálukat permetezik, verejtéküket a lebegő porba szórják, rikácsolnak – fáradhatatlan rikkancsok, üvöltének, fellengzősek, és fertőzők, képzelje, csak szét kell nézni, valóságos járványát látni a rikácsolásnak – a színész „munkája”, a dolgozó színész fellengzős ocsmánysága, na, ez tetszhet magának, gondolom, mind között maga a legserényebb. Shakespeare-en „dolgozom”, ezt mondta az előbb. Miután éveig dolgoztam a kortárs drámán – éveig! Hát hány éves?

GOLDRING Negyven. (*A borra*) Finom.

STEINER Nem éppen „finom”, nyilván, hanem meg lehet inni, ha muszáj, végeredményben. Na jó. „*Thou*

comest to use thy tongue; thy story quickly – Azért jöttél, hogy jártasd a színdarabot; elő a mondókáddal, de gyorsan.”
Essünk túl a rizsán, aztán megmutatom a szobáját.

GOLDRING Ez a *Macbeth*-ből van, ugye?

STEINER Látom, jól „dolgoztunk”. És?

GOLDRING Huszonöt évvel ezelőtt apám elvitt a Burgtheaterba.

STEINER Dicséretes kezdeményezés.

GOLDRING Tizenöt éves voltam.

STEINER Elaludt.

GOLDRING Nem, tan' bá!

STEINER Felébredt önben a hivatástudat.

GOLDRING Nevetségesnek tűnhet.

STEINER Az is.

GOLDRING Nem könnyíti meg a dolgom.

STEINER Közhely. Először is, közhely, frissen tálalva valamelyik amerikai sorozatban, amiért titkon nyilván ön is bolondul.

GOLDRING Nincs tévém.

STEINER Másodszor, kizsarolja a címemet, és rám töri az ajtót.

GOLDRING Ismételten elnézését kérem.

STEINER Nem mondtam, hogy megbocsátok.

Harmadszor, figyelek, képzelje csak el, nincs olyan sok ember a világban, aki figyel, szóljon, ha tévedek.

Szóval. Hallgatom: mit adtak azon a híres estén?

GOLDRING Kettőt találhat.

STEINER (*kis szünet után*) A *Macbethet*?

GOLDRING Pontosan.

Szünet

STEINER A Burgtheaterban?

GOLDRING Huszonöt éve, igen.

Szünet

STEINER Hogy hívják?

GOLDRING Goldring. Nathan Goldring.

Szünet

STEINER Mondok magának egy mesét, kedves Goldring.
GOLDRING Imádom a meséket, és még inkább az öreg bácsikat, akik mesélnek.

STEINER Akkor ezt hallgassa meg, nagyokos. Volt egyszer, hol nem volt, volt egyszer egy színész, akit Theo Steinernek hívtak. Magányos volt és elismert, nyilván annál is inkább elismert, mert magányos, végeredményben, és valósággal bolondult érte az ország, ahol született, majd hamarosan a többi ország, ahol azt a nyelvet beszélték, amelyet az országban, ahol született, majd még több ország, vagyis pontosabban még több főváros, az országok ezen túlnépesedett sarkai, ahová voltak kedvesek meghívni ezt az idomított medvét, akit masszív aranypórázon tartottak, és aki megmutatta a világnak félelmetes és emberfeletti pófáját. Aztán egy szép napon eljött a vég. Theo Steiner a bécsi Burgtheaterban négyszer eljátszotta a *Macbethet*, majd nem jelent meg az ötödik előadáson, ahogy a többin sem, hanem beleolvadt a vándorok névtelen tömegébe, a vén Európa összes hegyén megkoptatva bakancsát, míg ezernapi kóborlás után az ezredik nap estéjén meg nem állt azon a helyen, ahol végül ott ra-

gadt, nem messze innen, a végleges mozdulatlanság mellett döntve, ezen a morvandi vidéken, néhány ezer kilométerre a várostól, ahol meglátta a napvilágot, és amely addig tapsolt neki, míg idegenné nem vált saját nyelvében, képzelje, ezt egyébként csak jóval később értette meg, itt, ahol vagyunk, azaz akárhol, végeredményben, ebben a néma szépségben, állandó kapcsolatban a munkaigényes földdel, míg lassacskán újra összeállt azok emléke, akik valaha művelték ezt a földet, és akik építették ezt a tanyát, és aki meghalt itt, húsz éve már ennek, magányosan és némán, akiről csak annyit tudok, amennyit elárultak róla – „jó ember volt”. Ez a helyiség volt a pajta. Én szobát és könyvtárat csináltam az istállójából. A kútból húzta a vizet, a világtól elzártan, egy apró szobában élt, és kályhával fűtött, már amennyire tudott. Megnősült, gyereke nem született, és özvegyen halt meg – „jó ember volt”...

Szünet

GOLDRING De a Burgtheaterban...

STEINER Nem erről beszélek.

Szünet

GOLDRING Fest?

STEINER Igen, így van. Festek.

GOLDRING Soha nem állított ki?

STEINER Minek?

GOLDRING Soha nem érezte szükségét, hogy megmutassa a...

STEINER „...munkámat”? (*Másik üveget vesz elő*) Irancy jó lesz?

GOLDRING Nem ismerem.

STEINER Legalább nem jött hiába. Bontsa ki akkor. (*Nassol*) Ez a rohadt szél.

Szünet

Mi újság Bécsben?

GOLDRING Igazából Berlinben élek.

STEINER Aha. És milyen az élet Berlinben?

GOLDRING Az attól függ, mit értünk életen.

STEINER Megvan a saját kis elképzelése róla, gondolom.

GOLDRING Történetesen most neveztek ki a Neue Bühne igazgatójává.

STEINER Gratulálok.

GOLDRING Nem dicsekvésképp mondom.

STEINER Mindenkinek a maga elképzelése az életről.

GOLDRING Rendező vagyok.

STEINER (*egy festményhez beszél*) Rendező. Ez a munkája.

(*Pohárköszöntőt mond*) A Neue Bühnére. Legyen hasznára az életben, barátom. Tudta, hogy a rendezés megtalálása – mert feltalálták, nem is akárhogy – egybeesett az elektromosságéval?

GOLDRING Mire következtet ebből?

STEINER Arra, hogy a langyos vízé megelőzte, mindent egybevetve.

GOLDRING Maga nem szereti a rendezőket?

STEINER Ön szereti a színészeket?

GOLDRING Azt hiszem, mondhatom, hogy igen.

STEINER De nem biztos benne.

GOLDRING Néha aggasztanak bizonyos dolgok.

STEINER Megtudhatjuk, mi aggasztja?

GOLDRING Az önteltség. A gúny.
STEINER Ötös. (A borról) Mit szól hozzá?
GOLDRING „Meg lehet inni, ha muszáj.”
STEINER Azt elhiszem.

Szünet

GOLDRING Mit játszunk mi?
STEINER Szembekötödsdít, barátom. Vagyis hogy mindkettőnk szeme be van kötve, és mindketten próbáljuk kitapogatni a másikat ezen a hajótörött-tutajon, amin úgy élek, mintha lakatlan sziget lenne. A kérdés, hogy melyikünk találja meg hamarabb a másikat – tudván, hogy a győztes kapja Robinson szerepét, míg a vesztes Péntekét –, melyikünk, a vén remete vagy a fiatal igazgató, juttatja a másikat rabszolgasorba. Előrejelzés?
GOLDRING Érdekes elképzelése van az emberi kapcsolatokról.
STEINER Én nem csinállok semmit, képzelje, én megfigyelek.
GOLDRING Remeteként?
STEINER Talált. Nem érek semmit, végeredményben, egy fabatkát sem, szar alak vagyok, igazságtalan, arrogáns, szenilis, hiú; szóval egy emberi lény, összességében, és maga alig ér többet nálam.
GOLDRING Azért jöttem, mert van egy ajánlatom az ön számára.
STEINER (a festményhez) Ajánlatot fog tenni nekem. (Goldringhoz) Egy „munkáról” van szó, ha jól sejtem.
GOLDRING A Leart rendezem.

Szünet

STEINER Leart.
GOLDRING A Lear királyt, igen.

Szünet

STEINER Azt szeretné, hogy eljátsszam Leart.
GOLDRING Benne van?

Szünet

STEINER Kifelé. Takarodjon.
GOLDRING Mi ütött magába?
STEINER Kifelé!

Goldring összeszedi a holmijait és el. Szünet

Lear! (Összetöri az első tárgyat, ami a keze ügyébe kerül)
EZ AZ ÚT ŐRÜLETTEL KÖVEZVE; KERÜLJÜK EL.
ELÉG VOLT EBBŐL. (Szünet) Szamárság! (Felkap egy spaklit, és lekaparja a még friss festéket a vászonnól.
Ézután egy plédbe burkolózik, és kimegy, az éjszakában híva Goldringot)

2.
„All is but toys”
(Minden csak játék)

Ugyanaz az éjszaka, két órával később.
Steiner fotókat nézeget, az ölében egy kis bőrönd, ebből veszi elő egymás után a képeket. Goldring bejön

STEINER Nem alszik?
GOLDRING Találja ki, miért, azt álmodtam, hogy kerget egy medve.
STEINER Az öreg medve az albumát lapozgatja, képzelje – évek óta nem nyitottam ki ezt a bőröndöt. Milyen vagyok?
GOLDRING Kissé lázas, nem? De csak úgy betörök ide, és zavarok.
STEINER Nem jobban, mint én saját magamat, végeredményben.
GOLDRING Nem volt más választásom.
STEINER Na persze.
GOLDRING Maga mindenben kételkedik.
STEINER Ha csak két héttel korábban érkezik, teljesen másképp alakul a kapcsolatunk.
GOLDRING Azt kötve hiszem.
STEINER A válság kellős közepén toppant be. Ki tudja, nem egy hullával a karjában lepi-e meg a hajnal? De hagyok majd levelet, legyen nyugodt, mindig is aprólékosan ügyeltem a részletekre, na meg, ha már öngyilkos az ember, illik elkövetni egy-két végső mondatot.
GOLDRING Mindössze meg kell írni őket. Ami beletelhet egy kis időbe.
STEINER Huszonöt évbe, az én esetemben. De végül csak megtaláltam, képzelje. Ma éjszaka jutott eszembe, mikor a viharban maga után futottam, hát megvan végre.
GOLDRING Tudhatjuk, mi az?
STEINER A POKOL ÜRES, MINDEN ÖRDÖG ITT VAN.
GOLDRING Nem rossz. De ezt nem maga találta ki.
STEINER A vihar, első felvonás, második szín. (Egy fotót nyújt felé) Ez biztosan érdekli.
GOLDRING Valóban. (Szünet) Nem emlékeztem a kosztümre.
STEINER Ezt bóknak veszem.
GOLDRING Csodálatosan játszott.
STEINER Mit tud maga arról? Tizenöt éves volt. Utáltam ezt a szerepet, mindig is utáltam a figurát, „Csupa borzalom vagyok”, tökéletesen obszcén. Ez a Macbeth egy disznó! „Minden, ami benne van, arra ítéltetett, hogy ott legyen” – és oda is fagy, higgye el! –, ő meg az amazonja: Übü király és neje.
GOLDRING (a bőröndből elővett fotókötegre mutatva) Szabad?
STEINER Tessék, kutakodjon! „Semmi sem komoly, mi halandó, / minden csak játék: a hírnév és a dicsőség elhalt; / Kiittuk az élet poharát, csak a seprő maradt / E pincében, mivel hetvenkedünk.” All is but toys, ugye? (A fotókra) És ez még inkább, végeredményben: némi ezüstkristály, amit a fény megégetett, tiszta absztrakció, játékképek vagy képzelt katalógus, ahogy tetszik, én nem vagyok rajtuk, képzelje el, én egyáltalán nem vagyok ott, soha nem is voltam, noha a fotográfia lényegét éppen abban határozhatnánk meg, hogy próbálunk bizonyítékot regisztrálni magunknak, hogy egy bizonyos nap egy bizonyos helyen voltunk egy bizonyos társaságban – oly erősen kételkedünk benne, nem igaz? De hát maga is nyilván gondosan becsomagolt az útításkája valamelyik sarkába, „Semmi sem komoly, mi halandó”, egy kis fényképezőgépet, mellyel megörökítheti a találkozásunkat. Mért nem veszi már elő, mire vár?
GOLDRING Arra, hogy felkeljen a nap.

STEINER Szadista vagyok, de maga bírja a fájdalmat.
GOLDRING Jobbak a kontráim, mint a támadásom.
Például: van gyereke?
STEINER Jó próbálkozás, de vége a második menetnek.
Steinert megmentette a gong, Goldring átveszi a vezetését. Steiner megy, és alszik egy kicsit, Goldring tovább szaglászik kedvére – majd megmondja.
GOLDRING Mit mondok meg?
STEINER Elmagyarázza.
GOLDRING Mit magyarázok el?

Steiner el

3.
„So out yent the candle,
and we were left darkling.”
(Így aludt el a gyertya,
és hagyott minket a sötétben.)

Reggel négy óra

GOLDRING Alice, emlékszel arra az estére Klausnál, Anával meg az egész branccsal? Elég sokat ittunk és téptünk, és egyszer csak Jan arról kezdett beszélni, hogy csinálni kéne egy shakespeare-i nekropoliszt. Egy balettet, amiben színre vinnénk az öngyilkosok és meggyilkoltak bálját. Haláltánc-komédia, amiben összejönne Hamlet és Cordelia, Macbeth és Desdemona, Othello, Titus meg az összes többi. Nekiálltunk játékból felsorolni őket, felidéztek még a névteleneket is, akiket egy szimpla szerzői utasítás ölt meg, és azokat, akiknek a halálára mindössze egy replikában elejtett utalásból következtethetünk, vagy azokat, akiknek, mint Aaronnak, a szöveg halált ígér – a felsorolásnak nem akart vége szakadni. És ahogy záporoztak a nevek, én magamban azt játszottam, hogy a jelenlévőkre kiosztottam a szerepeket, kire Opheliát, kire Glostert, mindenki könnyedén szerephez jutott a hullarakásban, jómagam III. Richárd lettem, te pedig Júlia, és mindnyájan, akik ott voltunk, meztelenül végeztük, összegabalyodva, mésszel borítva a mészárszéken, amihez gondtalanul készítettük a halotti leltárt. Én akkor hirtelen hazamentem, arra hivatkozva, hogy túl sokat ittam. Egy kicsit később felhívtál, megkérdezted, hogy eljöhetsz-e hozzám – én válasz nélkül lettem. Te mégis eljöttél, szeretkeztünk, vagyis nem egészen – nem, nem szeretkeztünk –, ahogy kielégítetted, én zavart hullának éreztem magam a szádban. Ettől az estétől kezdve, Alice, minden össze... (*Elalszik*)

4.
„They told me I was everything.”
(Azt mondták, minden vagyok.)

Második nap. Hét óra harminc

STEINER Nos?
GOLDRING Van ez a levél, amiben egy nő azt kérdezi, hogy mi elől menekül. Emlékszik?
STEINER Nagyon nagy vonalakban. A nők általában a szökevénynt látják bennünk – és nem a felfedezőt.

Pedig mi keresünk, nem igaz? A Jóisten tudja, hogy keresünk!

GOLDRING Vagyis a nők tévednek.
STEINER A nők nagyon ritkán tévednek, barátom. És tudja, miért? Hétköznapi színben látnak minket, csak önmagunkat tudjuk becsapni az alakoskodásunkkal. Aztán a korral jön a gúny, és meg is öl minket, biztosabban, mint lármás életünk bármelyik csalása. A hiúságunk csak álca, amivel elrejtjük, milyen kevéssé tartjuk magunkat, és irtóztatva fedezzük fel, kik vagyunk, mikor felmegy a függöny. A vakság után jön a keserűség, a butaság után a gonoszság, és a nagy emberek bölcsessége végeredményben nem több, mint krónikások kitalációja.

GOLDRING Nem szívesen kutattam az emlékeiben. Azt sem szeretem, ha az enyéimben kutatnak.

STEINER Ami engem illet, rég nem aludtam ilyen jót.

GOLDRING Három órát legfeljebb.

STEINER Nagyon is formában érzem magam, képzelje – abszolút képesnek arra, hogy beverjem a képét.

GOLDRING Meleg a kávé.

STEINER Meleg a kávé, a szél elült, ki nem állhatom magát, és a *Leart* rendezzi.

GOLDRING A kávé kihűl, esik, maga játssza a kiállhatatlant, és csak akkor rendezem a *Leart*, ha maga eljátssza.

STEINER Kiállhatatlan vagyok, és nem rendezzi a *Leart*.

GOLDRING Tárgyalás berekesztve.

STEINER Meg sem kérdezi, miért?

GOLDRING Nem hiszem, hogy megmondaná.

STEINER Álmodtam valamit, képzelje, irtózatossá egy álom volt, amiben maga is szerepelt. Egyszer csak egy jelenetben, aminek nem sok köze volt a többihez, azon kaptam magát, hogy bepanaszol engem az apámnál, aki, úgy tűnt, magának adott igazat. De nem is annyira ez volt a rossz, végeredményben, inkább csak az arca, olyan közel a magáéhoz, nem emlékszem még egy helyzetre, ahol ilyen élesen láttam viszont az arcát, mióta eltűnt. (*Szünet*) Apám zenész volt. Zongorista. Virtuóz. A világon mindenütt játszott. Évente csak hat hónapot töltöttem vele. Ennek ellenére elég bensőséges volt a kapcsolatunk, már amennyire apa és fiú kapcsolata bensőséges lehet, vagyis alig, végeredményben, ez amolyan szemérmes közelség volt, hogy úgy mondjam, és az ő részéről kissé ünnepélyes is, de sohasem kételkedtem abban, hogy szeret, elhiheti, mindig csillogott a szeme, mikor viszontláttuk egymást, és gondosan gyűjtöttem a képeslapjait. (*Szünet*) Sokan jöttek hozzánk látogatóba, mikor Bécsben volt. Őszinte barátság fűzte Karl Kraushoz. Emlékszem egy estére, mikor apám odaült a zongorához – ezt elvileg sosem tette egyébként –, hogy Krausszal elénekeljen egy-két Offenbach-betétdalt. Apám mindig megrendelte a *Die Fackel* turné közben, és Kraus sosem mulasztotta el, hogy néhány kéziratot fűszerezze az olvasmányt. Kevés zenéssel tartotta a kapcsolatot, jobban kedvelte a költőket, ahogy Ehrensteint, Hauert, Viertelt vagy Soykát, akik mind a térdükön lovagoltattak engem. Adolf Loos is, akinek az apám egy nap megmutatta néhány rajzomat, igen kellemetlen helyzetbe hozva ezzel engem – mivel Loosnak akkoriban nagy tekintélye volt –, mindenesetre áttanulmányozta őket, hosszabban, mint szerettem volna, elhiheti, egy

végtelenségnek tűnt, majd kijelentette: „Van bennük valami.” De nem mondta meg, hogy mi, persze, és ettől fogva tehetségesnek tartottak, amit végül magam is elhittem. Így amikor évekkal később felvettek a Szépművészeti Akadémiára, senkinek eszébe sem jutott csodálkozni rajta, mivel mindenki hozzászólt a gondolathoz, a loosi jóslat óta, hogy építészpalánta vagyok. Anyám is zenész volt. Énekesnő. Lírai szoprán. Ő is sokat utazott, és arról álmodott, hogy egyszer díszlettervező leszek. *(Szünet)* Akkoriban gyűlöltem mindent, aminek bármi köze volt a színházhoz. A színház számomra a hiány, a veszteség, a magány színonimája volt – nem biztos egyébiránt, hogy túl sokat változott azóta a véleményem e téren, de ez más lapra tartozik.

GOLDRING Az édesanyja is „eltűnt”?

STEINER Eltűnt, igen. *(Szünet)* Mindketten eltűntek.

GOLDRING Vannak testvérei?

STEINER Senkim sincs.

Szünet

GOLDRING Nem valamiféle interjút kezdünk mi most?

STEINER Mondhatjuk így is, igen.

GOLDRING És ez megfelel önnek?

STEINER Mikor Bécsben voltam – virágzásom idején, mindent egybevetve –, eléggé vonzott – legalábbis ezt mondtam – a pszichoanalízis, képzelje, „rátérni az analízisre”, ahogy Staub barátom mondta, aki tizenhét évet áldozott erre az életéből – na meg a fellépéseinek teljes gázsiját, zárójelben jegyzem meg –, „rátérünk az analízisre”, ugye, ahogy áttérünk egy vallásra, szerintem. Gondolhatja, hogy annyira nem rajongtam a dologért, de jó volt, ahogy bizserget a, szóval ez a...

GOLDRING ...fenyegetés?

STEINER Tipikusan analitikus, barátom! Már csak a pipa hiányzik, meg a III. Napóleon korabeli íróasztal, mert hogy semmi se maradjon rejtve ön előtt, el is mentem egyhez, és ebből állt a fegyverzete, papucsban fogadott, és végül nem mentem el többször, természetesen, de nem viszolyogtam az interjúktól akkoriban – sőt.

GOLDRING Szilárd egója van.

STEINER A legutálatosabb seggfej, akit valaha ismert. Fingok, mikor kedvem tartja, boldogan szívom az orrom. Igazából szeretek mindent, ami belőlem jön – magamat nem, csak nagy nehezen viselem el magam, de minden, amit tojok, meghat. Nagyon szerettem magam színészként, hogy kijön a sok cucc a számon, és be a fülelem, ugye. Aztán ott kellett hagyni a színpadot, és kezdődött az unalom. Ez az: unatkozom, képzelje, fakónak találom magam, és, még fiatalon is, elég rondának végeredményben – ronda, az még elmegy, de fakó, hát az igen sajnálatos.

GOLDRING Hogyan kezdett színházzal foglalkozni?

STEINER *(kis szünet után)* Van itt, képzelje, nem messze innen egy ház, ami eléggé hasonlít erre itt, és lakik ott egy magával egykorú ember, egy magánzó, ő is – ezt a vidéket valósággal elárasztják a magányosok, tizenkét lakos négyzetkilométerenként, de azért még elviselhető a helyzet –, és ez a muki, akihez néha el-elmegyek meginni valamit – néha segítünk is egymásnak ebben-ebben –, ez a muki imád horgászni, járadékból él,

és egész nap csak horgászik, amíg szezon van, egyébként meg csalikat barkácsol, és horgászszaklapokat olvas, szóval mikor egy pisztráng harap, legalábbis ő ezt mondja, de még inkább, ha egy csuka, először engedni kell, különben elszakad a damil, és pontosan ez történt magával az imént, úgyhogy most majd újra kell zsinórozni, újracsalizni, és újra bedobni, és megint és még, és ha véletlenül harapnék, türelemre lesz szüksége – és kézügyességre, barátom. Egyszóval: nem elég feltenni egy kérdést, hogy megkapjuk a választ, ahogy nem elég kitérni a szákot, hogy a halak belesessenek.

GOLDRING De ön és én már megegyeztünk: nem fogom kifogni magát, már visszautasított.

STEINER Egyezünk meg ebben: talán kifog, de vissza is dob.

GOLDRING És miért dobnám vissza?

STEINER A horgászat szeretetért, kedves Goldring, a gesztus szépségéért: kizárt, hogy a tényérjában végezzenem.

5.

„I will say nothing.”
(Nem mondok semmit.)

Kilenc óra. Napsütés.

Goldring elmélyülten nézi Steiner három festményét.

Az első: nagy terület a barna és a hamuszín árnyalataiban egy összegörnyedt alakkal (az egyik karját mintha felemelné), feje nincs.

A második: ugyanezen terület egy részlete, egy árnnyal.

A harmadik: ugyanezen terület üresen, monumentálisan.

Egy kis asztalon, nem messze a festőfelszerelésektől magnó. Goldring egy kicsit visszatekeri a szalagot, majd elindítja a magnót

STEINER HANGJA ...az üres színpadon... mindig... pontosan éppen előtte... mielőtt megtörténne... de a pillanatban, hogy úgy mondjam... absztrakt... ahol minden a tett felé tart... de abban a pillanatban, amikor még semmi sem kerül elő... kerül el... abban a pillanatban, amit a szem... amit a szem nem akar ismeri... lesve a folytatást... a közbeeső pillanatban... a fények lassú kigyulásában... a születő fényben... abban a pillanatban, mikor a meglepett retina... összeszűkül...

Goldring megállítja a magnót, visszateker, ezúttal a szalag legelejéig, újraindít

Törekedni kellene arra, hogy elmondjuk... nem azért, hogy kommentáljuk, hanem hogy... gerjesszük a képet?... felbujtsuk a képet... de legalábbis hogy motiváljuk... mindent be kell... majdnem azt mondtam, „valani”... el kell mondani festés közben... semmiféle javítást nem eszközölünk rajta... alakításra kísérletet... képközponosításra kísérletet... a központ elmondására... felfogni – nem – elfogni a képet... fok a képen... az üres színpad... a színház végtelen pergamentekercse... elképzélhetjük, hogy alakokat látunk... alakulunk látni... mintha lenne egy...

Goldring elalszik

retinális képállandóság... valójában az alakoknak kell érkezniük... kivesszük az érkező képeket... de nincs alak... a festmény megkövesíti az időt... megkövesedett alakok... minden megtörtént... csendélet... Igen, ez az: csendélet.

6.
„Lear’s shadow.”
(Lear árnya)

Tizenegy óra harminc. Szürke ég.
Steiner a vászonnál. Magnó

STEINER (miközben fest) A látomás fekete magja... a látomás közepén jelentéktelen, tátongó fekete lyuk... ahol a látomás romlik... itt nyugszik a téma... amit úgy hívunk, hogy kerülgetni a forró kását... a mondást... a romlást... a romlás készen... egészen a hatás... a hatás meghatározó, ami azt jelenti, hogy... hogy meg vagyunk hatva, ami azt jelenti...?

Goldring bejön, tűzifát hoz

... hogy a végrehajtók köztünk vannak. (Kikapcsolja a magnót) Goldring mester. (Nézi, ahogy a másik elrendezi a fát) Képzeld, drága Mester, hogy telefonáltam ennek a szarházi Vorstnak. Túlzás nélkül állíthatom, hogy ön nagy hatással volt rá. Másfelől Vorstra hatni nem művészet, Vorstot lenyűgözni nem bravúr, de Vorst szerint önt nagyon nagyra tartják arrafelé, Bécs és Berlin és még néhány német város összekapott magán, Londonban és Párizsban követelik, és Vorst számos cikket elolvasott önről, és zseniként emlegeti – anélkül, hogy elárulná, látta-e akár csak egy rendezését is –, röviden, Vorst bálványa áll előttem.

GOLDRING Nagyon jól tudja, hogy Vorst csak egy istent ismer.

STEINER Engem. De elmondhatom, hogy a fellángolásai...

GOLDRING De maga telefonált neki.

STEINER Mert utasítani akartam, hogy többet ne adjon ki a címemet az első jöttment zseninek.

GOLDRING Szakmunkás vagyok.

STEINER Ezért kapott egy pontot. Noha a kijelentés pusztán elvi jellegű.

GOLDRING Oké, vén kurva vagyok, és most madám lettem, és úgy sorjázom az előadásokat, ahogy a kurvák teszik szét a lábukat napjában sokszor, úgyhogy csak óvatosan!, abszolúte kész vagyok megerősöskölni egy öreg remetét és peep-show-táncosnőt csinálni belőle.

STEINER Nyugodjon meg.

GOLDRING Nagyon nyugodt vagyok! És most mondok magának valamit, Theo Steiner: úgy döntöttem, fenn tartom az ajánlatom, és mindaddig érvényes is marad, amíg ki nem vág innen. Csak hogy úgy beszéljünk, mint férfi a férfival, ha nem bánja. És egyáltalán nem nyűgözött le az alakítása, ahogy athéni Timont a farmer-gentlemannel és a gonosz festővel keresztezi.

STEINER Oké! Oké! Oké! (Szünet) Innunk kéne valamit, nem gondolja? Mit szólna ezúttal egy chablis-hoz?

GOLDRING A chablis-t ismerem.

STEINER De nem ezt a chablis-t. (Üvegért megy) Maga szeret engem, végeredményben, a vak is látja, képzelje, nem tud nem szeretni engem – mikor azt mondom, szeretni... –, és ez aggasztja önt, ugye? Sokkal inkább aggasztja, mint a – meglehet, számtalan – hibám, és nekem úgy tűnik – szóljon, ha tévedek –, hogy az új, jövőbeli színházigazgatót komoly kétségek nyomasztják, és az intézmény küszöbén tévelyeg gondolataiban, és ez a kétség érdekel engem, higgye el, jobban érdekel, mint bármi más. Kétkedjen mindenben, és mindenről szó esik. (Felé nyújtja az üveget és a dugóhúzó)

GOLDRING Mire jók ezek a felvételek?

STEINER Meghallgatta őket, nem?

GOLDRING Élaludtam. (Kibontja a bort)

STEINER Mert nincs semmi hallgatnivaló rajtuk, feltételezem. Összefüggéstelen monológ, egy talicskakerék makacs nyikorgása az úton – mire jó a nyikorgás?

Szünet

GOLDRING A színpad üres, mondja egy helyen.

STEINER A színpad üres, a színész kiüresedett. (Poharakat vesz elő)

GOLDRING De van egy színpad, akkor, és egy színész.

STEINER Egyetlen színpad és egyetlen színész, értse meg. (A festményekre mutatva) Ez mind csak megközelítés, nehéz és lassú és kétségbeesítő megközelítése egy érzésnek, ami már csak azért is megközelíthetetlen, mert szétdobált pillanatokból van összeférfelve, tarkítva itt-ott harmincévnyi létezését, szétdobált pillanatok, melyek egymást világítják meg vagy rejtik el, tagolják, tagadják egymást, összeborulnak, összekeverednek, szétdobált pillanatok, mik dadognak, ugyanazt a víziót árnyalják, ugyanazt a vakságot, mondhatnám, ugyanazt az önutálatot, végeredményben, magunk megközelítésének munkája, de nem tudom, értse meg, én nem tudok semmit, szétszórt érzések, én ismerem a tényeket, a helyzetet keresem, kutatok ebben a szétszóródásban, ezen a szemétdombon, kutatom, mi köti össze a szépséget a borzalommal, a nagyságot az alávalósággal, én középen vagyok, értse meg, de hol van a központ? Hogy néz ki a központ? KI MONDJA MEG, HOGY KI VAGYOK?

GOLDRING LEAR ÁRNYA.

STEINER Kapás. Most engedjen. Igyunk.

Isznak. Szünet

A Bolondot játszottam.

GOLDRING A Learben?

STEINER Miben másban, KOMÁM?

GOLDRING HA HAZUDSZ, FICKÓ, MÉG KORBÁCSOT KAPSZ.

STEINER Megadom magam, vegye ki a szákot.

GOLDRING Kit játszott?

STEINER Edgart.

GOLDRING Edgart vagy a Bolondot?

STEINER Mert Edgar nem játssza a bolondot?

GOLDRING Mikor?

STEINER '44-ben.

GOLDRING Hol?

STEINER Ez most interjú vagy kihallgatás? '44-ben játszottam Edgart, pont.
GOLDRING Nem hiszek magának.
STEINER Erről van szó. Mindent tudni akar, és semmit sem akar elhinni.
GOLDRING „Kételkedjen mindenben, és mindenről szó esik.” Magyarán: kételkedjen magában, rólam lesz szó.
STEINER Nem ezt akarja?
GOLDRING Nem!
STEINER És mit mond ön saját magáról, végeredményben? „Meg akarom rendezni a *Leart*”?
GOLDRING Meg akarom érteni *Leart*.
STEINER Azt a vén seggfejt?
GOLDRING Várjon, míg eljártssza.
STEINER Menjen a picsába.
GOLDRING DE ENGEM / TÜZES KERÉKHEZ KÖTTEK, HOGY KÖNNYŰIM / ÚGY ÁTHEVÜLNEK, MINT AZ OLVADOTT ÉRC! Maga nem figyel rám, nem is akar hallani semmit. Szétmorzszálódtam, „barátom”, a lét szemezget belőlem. Milyen bohóckodás lenne az ingyére? Oh, legyen szíves, nagy ember, ereszkedjen le, és mosolyogjon apró földi bajaimra. Hogy mit mondok magamról? Szétmorzszálódva, tessék! Akar még ilyet? Elmúlt a szeretet, elmúlt a tudás, elmúlt a kedv, elmúlt az öröm. Én nem akarom megrendezni a *Leart*, meg kell rendeznem, értse meg! Nincs többé logika, nincs többé szöveg, nincs többé igaz igazság. Meg kell rendeznem, mert ez a dolgom, hogy szerencsétlen, szétmorzszálódott pasaként elmenjek rásandítani Learre, erre a legfőbb elmorzszálódottra. A feladatom, érti, vén szemétláda? És a feladatom az is, hogy elmenjek a föld legnagyobb szemétládájához, és felajánljam neki a lehetőséget, hogy teljesen büntetlenül alázhasson. Elvégre mit akar ez a fiatal, nem is olyan fiatal barom, ez a zseni, Vorst bálvány, szétmorzszálódva? Milyen igazságot keres? Azt akarom tudni, mit jelent a szeretet, a fenébe is! Tudni akarom, ki vagyok. Egy-két dolgot megtudni, és ahhoz tartani magam. Úgyhogy adja ide, amit akarok, vén szemétláda, szükségem van rá, adja ide!
STEINER Az az érzésem, régóta ismerem magát. Hogy mindig is ismertem. Rendezett engem Molière-ben, aztán Sam Beckettben, és a jó ég tudja, még miben – ritka könnyedséggel ugrált egyik századból a másikba, erről arra –, de hát végül is ezért fizették, ugye? A háromórás harangszóra érkezett, enyhén bűnbánó fejjel, alig kért bocsánatot a félórás késésért, aztán belevágott abba, amit a téma elevenjének hívott, jóllehet minden, ami a száján kijött, nem volt más, csak hogy tudja, mint halálos ostobaság. És most idejön, és életet követel, ahogy a jelenléte követelte akkor, összekeverve, mint mindig, a húst a csontvázal, ordítva követelve a kaját, holott az ön baja teljesen egyértelműen a bulimia. Mindenáron fel akarja zabálni a világot? Hát legyen, igazgató úr, és aztán ne panaszkodjon emésztési zavarokra. *(Szünet)*
GOLDRING Gondolkoynom kell, a fenébe is. *(Szünet)* Én... én gondolkodni fogok. *(El)*
STEINER *(visszatérve a festményhez, miután újra elindította a magnót)* ÉS MAGUNKRA VESSZÜK A DOLGOK TITKÁT... MINTHA ISTEN KÉMEI LENNÉNK.

7.

„Is man no more than this?”
(Csak ennyi lenne az ember?)

Tizenöt óra. Megint napsütés.

Goldring Steinert fényképezi, aki mintha aludna foteljében, szemén alvómaszk. Ezután körbejár a szobában, minden tárgyat megfigyelve. Végül felvesz egy könyvet a festőállvány melletti halomból, találomra kinyitja valahol

STEINER Olvassa.

GOLDRING „A veszteség, bármily kegyetlen legyen is, mindig alulmarad a tulajdonlással szemben; véget vet neki, ha úgy akarjuk; megerősíti; valójában nem más, mint egy újabb tulajdonszerzés, teljesen belül, ezúttal.”

STEINER Rilke. Mit szól hozzá?

GOLDRING Hasonlít rá.

STEINER Na, ez mindenesetre egy ítélet, ami magára hasonlít.

GOLDRING Úgy találja?

STEINER Ön, hogy is mondjam, annyira szalonképes.

GOLDRING Neveltetés kérdése, gondolom.

STEINER Ez az: az ünneplőruhás kölyök.

GOLDRING Alice is ezt mondja.

STEINER Ki az az Alice?

GOLDRING A barátnőm – gondolom, azt kellene mondanom, hogy a volt barátnőm.

STEINER „A veszteség, bármily kegyetlen legyen is” és a többi.

GOLDRING Gondolja, hogy a veszteség tényleg egy újabb tulajdonszerzés?

STEINER Azt hiszem, mindig is törekedtem a tulajdon elvesztésére, végeredményben. Egész életemben minden tulajdont fenyegetésnek éreztem. Ami persze nem könnyítette meg a nőekkel való kapcsolatomat.

GOLDRING A nőekkel való kapcsolatban általában semmi sem könnyű.

STEINER Nem tudom. Hogy úgy mondjam, csak prostituáltakat látogattam.

GOLDRING A veszteségtől való félelem?

STEINER Az unalomtól való félelem.

GOLDRING Én nem hiszem, hogy a veszteség egy újabb tulajdonszerzés. A veszteség semmit szül. Vagy károszt.

STEINER *(a maszkot levéve)* Tologatnám egy kicsit a bábukat, maga nem?

GOLDRING A veszteségről volt szó.

STEINER Mit szólna egy tízperces snellhez?

GOLDRING Maga nagyon ellenszenves, tud róla?

STEINER Üljön le. Magáé a világos.

Leülnek a sakktáblához – amely mellé Steiner letette az órát –, mindketten felteszik a bábukat

Ön zsidó, ugye?

GOLDRING Én... én nem nagyon tudom, mi vagyok.

Mondja meg, mit jelent zsidónak lenni.

STEINER A szülei azok.

GOLDRING A szüleim zsidók voltak, igen. Ha ezt érti a zsidónak levésen, akkor legyen, zsidó vagyok.

STEINER Úgy látom, ez gondot okoz magának.

GOLDRING Egyáltalán nem. Nem szégyellem, hogy zsidó vagyok. Egyszerűen nem gyakorlom, megeszem a disznót, a bárányt az anyja tejében, nem tisztelem a szombatot, és hogy semmit se hallgassak el, nem vagyok körülmetélve, ennyi. Semmit sem jelent számomra.

STEINER *(elindítva az órát)* Akkor gyerünk.

GOLDRING Semmit az égvilágon. *(Előrelép egy gyaloggal, és megnyomja az órán a gombot)*

STEINER *(Lépés. Óra)* Hol voltak a szülei a háború alatt?

GOLDRING Apám Svédországba menekült 1939-ben. *(Lépés. Óra)*

STEINER És az anyja? *(Lépés. Óra)*

GOLDRING Bergenbelsenben.

STEINER Ön lép. Mit mesélt róla?

GOLDRING *(Lépés. Óra)* Tizenkét éves koromban meghalt.

Steiner jön. Lépés. Óra

A szüleim 1955-ben ismerkedtek össze. Kamaszkoromban a bevett formula úgy szólt, hogy „Szegény édesanyád megjárta a táborok borzalmát”.

STEINER Hallott már arról, hogy a háború alatt hatmillió zsidót kiirtottak?

GOLDRING Fel kellene pofoznom.

STEINER Lépjen. Európa zsidó lakosságának mintegy tizenöt százaléka élte túl a végső megoldást. Gondolkozott már azon, hogy milyen csodának köszönhetően menekülhetett meg egymillió férfi és nő abból a pokból? El tudja képzelni ezt a csodát? Hisz a csodákban? Válaszoljon.

GOLDRING A lényegre, legyen szíves. És lépjen.

STEINER Valójában a többségük csak a kivételes túróképességének köszönhetette a túlélést, és hogy kivételesen ragaszkodott az élethez *(Lépés. Óra)*, valamint a nem kevésbé kivételes szerencséjének, az esetek java részében – a túlélők többsége kivételes ember volt.

GOLDRING *(Lépés. Ütés. Óra)* A többségük?

STEINER A túlnyomó többségük. *(Lépés. Óra)*

GOLDRING *(Lépés. Óra)* És a többiek?

STEINER *(Lépés. Ütés. Óra)* Sakk.

GOLDRING Kérdeztem valamit.

STEINER Én meg sakkot adtam.

GOLDRING És ön hol volt a háború alatt?

STEINER Ötvenezer közép-európai zsidóval voltam.

GOLDRING Hol?

STEINER *(szünet után)* Terezinben.

GOLDRING SZEGÉNY TAMÁS FÁZIK. *(Lépés. Óra)*

STEINER Ezt nem lehet. *(Óra)*

GOLDRING Mit?

STEINER A futót. Koncentráljon.

Goldring újra lép. Óra

1941-től 1945-ig száznegyvenezer embert deportáltak Terezinbe. *(Lépés. Óra)* Harmincháromezren ott lelték halálukat. Pedig elvileg senkinek sem kellett volna meghalni Terezinben.

Goldring: lépés. Óra

Terezin csak egy állomás volt. Közel kilencvenezer foglyot deportáltak kelet felé, elsősorban Auschwitzba.

Akik maradtak, csak azért nem utaztak tovább, mert nem volt rá idő. *(Lépés. Óra)* Azok közül, akik 1942-ben kerültek a táborba, maga szerint hányan maradtak Terezinben a háború végéig?

GOLDRING Egy sem, gondolom. *(Lépés. Ütés. Óra)*

STEINER Ezt kellene gondolnunk logikusan. Csakhogy akkor elfelejtenénk, hogy a logika megáll az önkény küszöbén. *(Lépés. Ütés. Óra)* Voltak kivételek, képzelje.

Goldring: lépés. Óra

Néhány kivétel. *(Lépés. Óra)* És a kivételek között egy nevezett Theo Steiner.

Goldring: lépés. Óra

Jóllehet ebben a Theo Steinerben nem volt – sem előtte, sem utána, soha – semmi kivételes. *(Lépés. Óra)*

Mégis, Theo Steiner Terezinben élt – de legalábbis túlélte – 1942 szeptemberétől a tábor felszabadításáig, vagyis 1945 májusáig, és azóta a túlélők közé tartozik.

GOLDRING De *(Lépés. Óra)* nem azt mondta, hogy játszott a *Learben* '44-ben?

STEINER Valóban ezt mondtam. *(Lépés. Ütés. Óra)* Sakk.

GOLDRING Terezinben?

STEINER Lépjen.

Goldring lép, rögtön utána Steiner is

És matt. Terezinben, igen.

GOLDRING Szép játék. *(Szünet)* Nem értem.

STEINER Visszavágót?

Miközben újra felteszik a bábukat a táblára

1941 októberében Heydrich, Müller, Franck és még néhányan elhatározták, hogy Terezinben gettót létesítenek az erődített óvárosban, amit még II. József építtetett a XVIII. század végén, és amely a Theresienstadt nevet kapta Mária Terézia császárnő tiszteletére. Novemberben érkeztek Terezinbe az első zsidókat szállító szerelvények. Apámat, anyámat és jómagamat '42-ben deportáltak – huszonkét éves voltam. Kezdetben Terezint a „vének gettójának” tartották. Aránylag gyorsan lett a veteránoké és a közismert személyiségeké is, míg végül egy gettóvá vált a sok közül, Auschwitz és a gázkamra szimpla előszobájává, végeredményben. A tifusz és az éhezés mintegy száz embert ölt meg naponta. Majd hatvanezren voltunk egy öreg kasszárnyaépületben, amit eredetileg ötezer emberre terveztek. Többségében osztrákok és csehek, ezek közül is számos művész, zenész, színész vagy rendező. Kezdetől fogva rendeztek itt koncerteket, esti kultúrprogramokat, először titokban, aztán a nácik bátorítására.

GOLDRING Nehezen hihető, amit mond.

STEINER A színház mint az őrzőkutyák tökéletes segédje. A nácik nagy pragmatisták voltak. Meglepi?

GOLDRING Nem vagyok nagy pragmatista.

STEINER De ők igen. És cinikusak: '44-ben felkérték Kurt Gerront, akit épp akkor hoztak meg Terezinbe – Gerron nagyon híres volt akkoriban, játszott *A Kék Angyalban* Marlene oldalán –, hogy írjon és rendezzen egy filmet, melynek az igen rafinált *Hitler várost ajánló* címet adták volna; propagandista

szösszenet, tele zenekarral, kórossal és gyermekelőadással – mindnyájan sárga csillaggal ékítve, természetesen –, és melynek epilógusa az Auschwitzba tartó marhavagonokban lett volna – de Gerron kamerája végül nem rögzíthette ezt az apoteózist, mivelhogy szerencsétlen módon maga Gerron is vagonba került. Az epizód nagyon jellemző az SS-tisztek viselkedésére Terezinben – legfőképpen a parancsnokukéra, Karl Rahméra. Rahm bőkezűen szórta a bókokat, képzelje, „nagyon megtisztelve érezte magát”, elragadtatottan hallgatta a zenét – a német zenét, nyilván –, hogy aztán szemrebbenés nélkül írja alá az áthelyezési parancsokat. Behívatott egy karmestert, majd üvöltött: „Csináljanak nekem egy gyerekoperát!”, és a vén karmester engedelmessé vált. *(Megfordítja a sakktáblát)* Most én vagyok a világgal. *(Nyit)* Henschel intézte a szabadidős bizottság ügyeit. Először arra kértek, hogy rajzoljak egy kisebb plakátot.

Goldring lép

Aztán találkoztam az építész Zelenkával, aki a prágai színháznál volt díszlettervező, és az asszisztense lettem. *(Lép)* „De én gyűlölöm a színházat, Zelenka úr! Én építész vagyok.” – „Itt nem építész vagy, fiam, hanem zsidó.”

Goldring lép

Hát így. Zsidó lettem.
GOLDRING Zsidó lett.
STEINER Kicsivel később Zelenka bemutatott Karel Svenknek, a prágai színház egyik nagy alakjának, aki éppen egy „Hosszú életet az életnek” című darabot rendezett. Szép cím, nem? *(Lép)*
GOLDRING Nem kell túlszólítani.
STEINER Svenk pont olyan típust kerestem, mint én. Mondtam neki, hogy nem beszélek jiddisül. Ön beszél jiddisül?
GOLDRING Kellene?
STEINER „Majd a szíveddel beszélsz”, mondta Svenk. Egy olyan ürgét játszottam, aki elvesztette az étkezési jegyét.

Goldring lép

Aztán kórusban énekeltük a fináléhoz: „Ha akarjuk, minden sikerül. / Mind megfogjuk egymás kezét, / És nevetni fogunk a gettó romjain.” *(Lép)* Elsőpró siker. Aztán játszottam két-három dolgot a prágai színház krémjével.

Goldring lép

GOLDRING És aztán?
STEINER Aztán a *Leart*. *(Lép)*
GOLDRING *(lép)* Shakespeare Terezinben.
STEINER Ha azt mondanám, hogy még Offenbachot is játszottunk? *(Lép)* Rahm hívatta Hanus Theint, oda dobta neki a *Hoffmann meséinek* partitúráját, és tizenöt napot adott az előadás megrendezésére. Rahm nem azt mondta, hogy „Offenbach”, hanem hogy „a zsidó Offenbach”. Mindjárt veszít.
GOLDRING Veszítetek, igen. Látom jól, hogy veszítetek. Mondja meg, hogy mit veszítetek el.

STEINER Máshol van.
GOLDRING Nem vagyok sehol.
STEINER A berlini Neue Bühne élén, bátorkodtam mondani kis híján. Lépjen.
GOLDRING Feladom. *(Szünet)* Beszéljen nekem Krausról.
STEINER Kraus. *(Szünet)* Megmondom magának: Kraus számomra valamiféle felsőbbrendű ember volt – kölyök voltam még akkoriban. Amit Krausról tudok, apámtól hallottam. Gyakran beszéltünk róla Terezinben – ő akkor már néhány éve halott volt. Kraus zsidó volt, zsidó és antiszemita – vagy legalábbis judeofób –, nem volt ez olyan ritka dolog a bécsi értelmiségieknél: a zsidók legújabb nemzeti betegsége, ahogy Schnitzler mondta. Kraus a zsidó vallást „ázsiai barbarizmusnak” tartotta, képzelje, és a cionistákkal sem volt éppen elnéző. Kraus tagadta a zsidót magában, és tagadta a beilleszkedett zsidót is, ami valójában volt. Ő, hogy is mondjam, ő Kraus volt, és kész: nagy pofájú, vad, harapós, elszántan zseniális, és biztos a dolgában. Röviden: mindene megvolt ahhoz, hogy elkápráztassa apámat, aki áttért a katolikus hitre, nem anynyira meggyőződésből, mint inkább mérsékelt önutálatból. Egyetlen vallása volt csak, végeredményben: a zene; mint Krausnak a német nyelv. *(Szünet)* Aztán egy nap sárga csillagot kellett hordanunk, és Márdokeus azt mondta Eszternek: „Ne gondold magadban, hogy te a király házában megmenekülhetsz a többi zsidó közül.” Hitler megtette, amit Hámán nem tudott véghezvinni, és elpusztított minket, zsidókat.
GOLDRING Minket, zsidókat.

8.

„I am cut to th’brains.”
(Elmorzsálódott az agyam.)

Tizennyolc óra. Vihar moraja. Néhány üres és egy megkezdetten üveg

STEINER Gyere ide. Van itt egy névsorom, vetnél rá egy pillantást? Igen? Nem? Nem vagy kíváncsi? Ó, értem én, mindez elég szokatlannak tűnhet neked, ne aggodj, nem teszel semmi rosszat. Lássuk csak, Steiner, ugye? Slep, Sticht, Stein, itt van: Steiner. Három Steinerem van. Isaac, Elsa és Theodor. Isaac és Elsa a szüleim, Herr Untersturmführer. – Igen, igen, ezt mind tudom. Kiváló zenészek, és a többi. – Pontosan, úgy gondoltam, hogy... – Pardon? Úgy „gondoltad”? Valaki esetleg úgy gondolja itt, hogy a zene mentesíthet bármi alól is? Felelj!
GOLDRING Nem, Herr Untersturmführer.
STEINER Hát akkor egyetértünk. Az a helyzet, hogy van egy kis problémám. Ez a névsor itt az október 16-i auschwitzi szerelvényre vonatkozik. Az a helyzet, hogy nem szabályos. Az evakuációs tervezet ezeröttszáz induló rabot ír elő. Úgy számolom, eggyel több van itt. Nagyon kellemetlen. Valami megoldási javaslat? *(Szünet)* Nos? Elvitte a cica a nyelved?
GOLDRING Nem értettem jól a kérdést, Herr Untersturmführer.
STEINER Beavatlak téged egy titokba, Theodor Steiner. Jómagam is elég sokat foglalkoztam színjátszással, annak idején, az egyetemen. Szereted a színházat, ugye?

GOLDRING Igen, Herr Untersturmführer.
STEINER Nagyon megértem. Én is szeretem a színházat. Sok gyönyörű pillanatot köszönhetek a színháznak. A minap, például, a közepszerű rendezés ellenére, a te Edgarod – és most nagyon komolyan beszélek – egészen kitűnő volt minden szempontból.

GOLDRING Köszönöm, Herr Untersturmführer.
STEINER SZEGÉNY TAMÁS, KI BÉKÁT ESZIK, VARRANGYOT, EBIHALAT, GYÍKOT A FALRÓL ÉS A VÍZBŐL IS; KI SZÍVE HARAGJÁBAN, MIKOR A RÚT DÉMON MEGBOKROSODIK, TEHÉNSZART ESZIK SALÁTÁNAK; ZABÁLJA A VÉN PATKÁNYT ÉS A DÖGLÖTT KUTYÁT, ÉS LEFETYELI A POSHADÓ TÓCSÁK ZÖLD TETEJÉT; KIT OSTOROSNAK EGY IGENÉRT, EGY NEMÉRT, ÉS VASBA VERNEK, ÉS BEBÖRTÖNÖZNEK... Nézz rám. Nézz rám! Érted, miről beszélek?

GOLDRING Igen, Herr Untersturmführer.
STEINER Remek. Ebben az esetben nem fog meglepni a szívesség, amit teszek neked. Egy példátlan szívesség, fiacskám. Fogd ezt a tollat. Vedd el.

GOLDRING Köszönöm, Herr Untersturmführer.
STEINER (nevet) Semmit sem ért belőle! Mire való egy toll, fiacskám?

GOLDRING Írásra, Herr Untersturmführer.
STEINER A megfelelő időben. (Szünet) Eggyel több név van ezen a listán. Húzd ki.

GOLDRING De, Herr Untersturmführer...
STEINER Tudod, hogy működik a toll, ugye?

GOLDRING Igen, Herr Untersturmführer.
STEINER Egy egyszerű vonás elég lesz.
GOLDRING Nem húzhatnék ki három nevet, Herr Untersturmführer? (Szünet) Nem húzhatnám ki mind a hármat?

STEINER Semmit sem ért az egészből.
GOLDRING Miért nem?

STEINER Eszembe sem jutott, hogy megkérdezzem, képzelje. Kihúztam a nevem, és letettem a tollat. A tiszttől fogva rám se nézett. Ott maradtam állva, karom a testemhez szorítva, a sötét fa íróasztal előtt, várva a parancsra, ami, úgy tűnt, sohasem fog elhangozni. Mikor végzett az iratköteg áttanulmányozásával, amin a következő szerelvények névsora volt, felemelte tekintetét, és azt mondta, hogy a jövő héten ünnepélyt rendeznek a parancsnok születésnapjára. Szabad műsor, a belátásodra bízom, tette hozzá, miközben egy német költészeti antológiát nyújtott felém. (Iszik) 1944. október 16-án ezeröttszáz rabot, közöttük apámat és anyámat áthelyeztek tehát Auschwitzba. Rögtön érkezésükkor mindet elgázosították. Ugyanezen a napon lépett be az orosz hadsereg Kelet-Poroszországba. Öt nappal később az amerikaiak bevettek Aachent. A felszabadított Franciaország két hónapja ünnepelt. Még javában ápolta másnaposságát, mikor szeptember végén Auschwitzban elgázosították a lódzi gettó hetvenezer zsidó rabját. (Iszik) Ezt azért mondom el, mert azóta annyit gondoltam rá, hogy bele is örültem. Ezt a történelemleckét már szabadon tanultam, kevéssel azután, hogy megtudtam, születniem felvezették az áldozatok névsorába. A világon mindenféle számolatlanul mennydörögtek a szabadság ünnepének szólami, de a halálmenetek egynéhány túlélője hallgatott. Hallja-e a hullahegyeken celebrált miséket? A buchenwaldi tömegsírokba hányt

holttestek fölé emelkedve, melyek előtt az amerikaiak erőszakkal elhajtják a weimari lakosokat, hallja-e a német politikust, amint a szabad világ védelméről papol? Hallja-e Adenauert? „A német nép nagy többsége elítélte a zsidók ellen elkövetett bűnöket, és nem vett részt bennük.” És nem vett részt bennük! (Iszik) És a tömegsírok gyomrából, egy úton a Pireneusokban halad egy vérbe borult ember, öngyilkosságával ajándékozva meg a fegyveres határőröket. Walter Benjamin az, aki így szól: „Már a holtak sincsenek biztonságban.” Amire az a lengyel, a treblinkai tábor szomszédságában így válaszol: „Nekem nem fáj, ha te elvágod az ujjad.” És akkor itt van Lear, a maga kurva Learje, tévelyegvén a pusztaságban:

SENKI SEM BŰNÖS, SENKI, AZT MONDOM, SENKI; MINDENKIT FELMENTEK;

EZT ADOM NEKED, BARÁTOM, ÉN, KINEK A HATALMÁBAN ÁLL

LEPECSÉTELNI AZ ÜGYÉSZ AJKAIT. FEGYVERKEZZ FEL ÜVEGSZEMEKSEL

AZTÁN RAVASZ POLITIKUSKÉNT TÉGY ÚGY, MINTHA LÁTNÁD, MIT NEM LÁTSZ. NOW! NOW! NOW! NOW!

HA BÁNATOM SÍRNÁD, HASZNÁLD AZ ÉN SZEMEIMET;

SZÓNOKKOK NÉKED: HALLGASD!

SZÜLETVÉN SÍRUNK, HOGY BOLONDOKNAK EZ ÓRIÁS SZÍNHÁZÁBA CSÖPPENTÜNK. A SZÉPSÉGES VÉRPADRA!

HA KÖNNYÜNK PATAKKÉNT FOLYNA ÖRÖKKÉ SÓBÁLVÁNNYÁ VÁLTOZNA AZ EMBER...

BÁTRAN AKAROK MEGHALNI, ERŐTŐL DUZZADÓ VÓLEGÉNYKÉNT...

ÉLET VAN EBBEN. ÉS HA ELKAPOD, FUTVA KAPOD EL. KSS, KSS, KSS, KSS!

Kiszalad, Goldring a nyomában. Kitör a vihar

9.

„Croak not, black angel.”
(Élég a károგásból, fekete angyal.)

Theo és Nathan kint az éjszakai viharban, részegen

GOLDRING Egyszer s mindenkorra mondd meg, ki vagyok! És elég a „Nathan-a-Neue-Bühne-Goldring-igazgatója” szövegből! Elég a zsidóból, aki szégyelli, ami! Annyit mondj, amennyit látsz! Annyit mondj, amennyit tudsz! ELÉG A KÁROGÁSBÓL, FEKETE ANGYAL! Elég a Lear-idézetekből! Beszélj! Vágj hozzám kézzel megfogható szavakat, hogy beléjük harapjak! Ehető és elvihető mondatokat! Van-e jogom álmodni? Van-e jogom megmutatni? Jogomban áll-e átlépni a színház küszöbét? Színpadra lépni? A közönség felé fordulni és azt kiáltani: béke! Béke és élet! Emlékek békéje és test békéje! Béküljünk ki, Alice! Béküljünk ki, ti, békétlen felebarátaim! És ma este a színpadon, a béke tanúbizonysága, kacaj és könny, életöröm! Hát nem élünk-e? Van-e jogom élni, végül is? Békében élni? STEINER Jog és kötelesség, idióta és zseni, a végén és a kezdetén! Egyik meg másik, mindig, zsidó és nem zsidó, de bármelyik oldalra soroljanak is, léha, léha, léha, léha! Hatmillió emberi lény, te ostoba! Ahhoz a fajhoz

tartozol, amelyik kiirtott hatmillió embert, kiknek egyetlen bűnük az volt, hogy megszülettek! Tessék, mit jelent, legeslegvégsősoron, zsidónak lenni: kiirtottnak és a kiirtást elvégző faj tagjának lenni: CUT TO THE BRAINS! Ha felebarátaid felé fordulsz, és azt kiáltod, „béke!”, kiáltsd azt is, hogy „gyilkosság!, baromság!”. Öröm és feltétlen fájdalom!

GOLDRING De én, én senkit sem öltem meg! Nekem senki sem ajánlotta fel, hogy húzzam ki a nevem a halandók névsorából! Azért fogok megdöglenni, ahogy meg fogok döglenni, mert ki van mondva, hogy aki él, megszületik és megdöglök. Én semmit sem érdemeltem ki, sem a születést, sem a halált. Élek, mert élni kell! Én nem tiprok semmilyen holttesten!

STEINER Nem, még annál is rosszabb vagy! A tömegsírokon paradézó dögevő. Lear- és piruettgyáros! Csepűragó!

Nathan megüti, majd elmenekül. Steiner egyedül marad, négykézláb okádik. Szünet. A vihar távolodik

Isten a földre hányt engem, én Isten kutyája vagyok. Isten kutyája Terezinben született, a pokol küszöbén. Isten kutyáját úgy vetették az emberek közé, mint egy marék forgácsot a táncosok lába alá – a zenekar amerikai volt, a lokál francia –, és Isten kutyája megdühödött a rézfúvósok sikításától, mert a mennybéli fanfárokra emlékeztette, csaholt minden irányba, és harapdálta a felszabadítók és partnerük bokáját. A paráznák ágya alatt csavargott, és látogatta a gyilkosokat a börtönben. Felnyalta a kivégzettek vérért, és lehugyozta a halotti emlékműveket. Isten kutyája úgy adta embernek magát, ahogy az ember kutyája pitizik. És Isten, aki a földre hányta őt, látta, hogy ezt teszi, és látta, hogy ez jó. Én Theodor Steiner vagyok, Isten kutyája! Küldetésem e Földön: lenni és nem lenni, és megúszni szépen! IGEN ÉS NEM, O FOOL! I SHALL GO MAD! Lear Terezinben, Lear Berlinben, NEVER, NEVER, NEVER, NEVER, NEVER, NEVER! (*Ugat*)

10.

„Edgar I nothing am.”
(Edgar, én semmi vagyok.)

Éjszaka és kopogó eső. Steiner műterme, gyengén megvilágítva

GOLDRING Alice, TAMÁS FÁZIK. SZEGÉNY TAMÁS IRGALMA, MI GYÖTRI A FÉLELMES GONOSZT. ELKAPHATNÁM ITT MOST – ÉS ITT IS – ÉS ITT AZTÁN – ÉS ITT! (*Nevet. Szünet*) A színház csak csíny, Alice, vadóc kölykök szeleburdi csínytevése, akik éjjel fütyörészve járnak, mert ebből merítik bátorságukat – a semmi partján néhány pojáca rikácsolva hadonászik. Nem éri meg, higgy nekem: tudom, mit beszélek, közlelő láttam a gödröt, az örületnek sokkal szebb a dallama, az örület teljes, nekem teljességre van szükségem, én huzat vagyok, tessék, ez vagyok, Alice, csak lebegek, szívesen éreznék szilárd talajt a lábam alatt, érezhető levegőt a fejem fölött, de ehelyett csak a kóborlász, ehelyett csak a színpad áporodott levegője, ehelyett piruett, a világ a feje tetejére áll, ahogy mondják! SZEGÉNY TAMÁS FÁZIK, Alice, felmelegíthetnéd, de Alice szíve, de szegény Tamás,

de a képmutató, de az égvilágon semmi, a folytatás nélküli szavak, az ige fénye körül csapkodva köröző kezek, mondatok, mint sárfoltok a felhőkön, „Szegény édesanyád megjárta a táborok borzalmát”, a világ összes rohadtsága egy négyzetmilliméternyi részvértbe tömve, nem kérem, hogy megérts, Alice, azt kérem, hogy szeress, nem kérem, követelem, parancsolom, hogy szeress, és tudod, mit jelent szeretni, szerelmem? És tudod, hogy mi az emberi lény? És tudod, hogy mi lenni? És tudod, hogy –? Nathan, én semmi vagyok. Semmi. – NO WORDS, NO WORDS; HUSH! (*Elalszik*)

11.

„What is the cause of thunder?”
(Mi okozza a mennydörgést?)

Nathan álma.

Lárma.

Egy szoprán hangját hallani, amint Norma szerepét gyakorolja, majd néhány taktus Gidéon Klein vonóstriójának második tételéből (Terezin, 1944).

Egy ablaktábla zörög.

Míg az álmodó Nathan alszik, az álombéli Nathan lejön a nézőtérre, és a színpad felé fordul. Egy fénycsóva Steiner egyik festményére vetül, a képen egy üres színpad

NATHAN Vegyük újra a harmadik felvonás második jelenetét: „reszkess, rohadék...”

STEINER HANGJA

RESZKESS, ROHADÉK

TE, BÜNTETLENÜL MARADT BŰNÖK

TITKOS ELKÖVETŐJE.

SZŰKRE DUZZASZTOTT SZEMÉTSÉGEK,

NYISSÁTOK MEG A ZSILIPET, MI FOGVA TART TITKED!

AMI ENGEM ILLET, INKÁBB VAGYOK ÁLDOZAT, MINT BŰNÖS.

Lárma. Norma. A Steiner festményén látható üres színpad mélyén kinyílik egy ajtó, mögötte egy bőrrönd nagyságú rekesz, melyben egy miniatűr Nathan van. A három Nathan (álmodó, álombéli és miniatűr) ugyanolyan ruhát visel.

A miniatűr Nathan, mint egy gyerek, egyik lábáról a másikra billeg, miközben egy mondanót szaval halkán

MINIATŰR NATHAN

MADMEN LEAD THE BLIND / LEAD THE BLIND / LEAD THE BLIND / BOLOND VEZET VILÁGTALANT / VILÁGTALANT / VILÁGTALANT / Who is mad? Who is blind / Ki a bolond? Ki a vak? (*Tetszés szerint folytatva*)

NATHAN (*félbeszakítva*) Mielőtt Leart színre vinném, színre kell vinnem a Neue Bühne igazgatóját.

MINIATŰR NATHAN Miről szól a darab?

NATHAN Egy nem zsidó zsidóról – úgy értem, egy kiirtatlan kiirtottról – úgy értem, egy nem kiirtó kiirtóról – úgy értem –

MINIATŰR NATHAN (*félbeszakítva*) Mi a foglalkozása?

NATHAN Mesélő.

MINIATŰR NATHAN Kinek mesél?

NATHAN A felebarátainak.

Még mindig zörög az ablaktábla

MINIATŰR NATHAN *(játssza)* „Alice, hogyan tudhatnám, hogy ki vagyok, ha senki nem ér hozzám? Érints meg, hogy biztos lehessen abban, hogy vagyok, és akkor majd eldicsekedhetek, hogy szeretve vagyok. Alice, találj ki nekünk egy történetet, én erőt veszek magamon, és eljátszom -”

NATHAN *(félbeszakítva)* Nem, nem ilyen meséket.

MINIATŰR NATHAN *(játssza)* „Én és Shakespeare és Brecht és Büchner és Szophoklész. Én Schiller ellen, és én Goethét újraolvasva, és én Synge-et javítva, és én Lorciát megértve, és Beckettet megvilágítva, és Musset-t átadva, és Racine-t felélénkítve, és Aiszkhüloszt újraírva, és megfejtve és öltöztetve és feldolgozva és felnagyítva és felállítva, zibongva, lángolva, bepakolva, zabalva, öklendezve, és leszarva és szar és szar és szar!”

NATHAN Nem, nem ilyen meséket.

MINIATŰR NATHAN *(játssza)* „Volt egyszer, hol nem volt, volt egyszer egy kisfiú Bécs külvárosában, aki az igen tekintélyes Neue Bühne igazgatója lett -”

NATHAN *(félbeszakítva)* Nem ilyen meséket, nem.

MINIATŰR NATHAN *(játssza)* „Kedves közönség -”

NATHAN *(félbeszakítva)* Nem, nem és nem. *(Egy újabb próbálkozást megelőzve)* NO WORDS, NO WORD;

HUSH! *(Szünet)* Ez az, megvan. Megvan. *(Felmegy a színpadra)* Tessék, itt vagyok.

MINIATŰR NATHAN Hol?

NATHAN Hátul. Színpadon. Az elején. Sehol.

MINIATŰR NATHAN Mit fogsz csinálni?

NATHAN Tabula rasát.

MINIATŰR NATHAN És mi lesz azzal a Learrel?

NATHAN Az a Lear öreg. Az a Lear túl sokat tud. Az a Lear ki lett irtva. Vége annak a Learnek. *(Szünet)* Negyedik felvonás, első jelenet. „Légy a...”

STEINER HANGJA

LÉGY A SZESZÉLYES GYERMEK KEZÉBEN, EZ VAGYUNK AZ ISTENEK SZÁMÁRA. JÁTÉKBÓL ÖLNEK MEG MINKET.

Sötét. Norma énekét elnyomja a lárma. Az ablaktábla még mindig zörög

12.

„And my poor fool is hanged!”

(S az én szegény kis bolondomat megfojtották!)

Steiner felmászik a sámlira, nyaka köré illeszti a kötelet, majd egy rövid pillanatra megmerevedik, és egy rúgással kilöki maga alól a sámlit. Rángás, vonaglás, majd hirtelen semmi. Egy ablaktábla zörgése hallatszik.

Belép Nathan, és felfedezi az öngyilkost

GOLDRING *(átfogva Steinert, hogy levegye onnan)* Tilos meghalni!

13.

„Storm still”

(Folyvást vihar.)

Egy másik nap. Steiner a fényben úszó műteremben ül, egy fehér vászon előtt. Bő háziköntös és nyakmervítő van rajta

STEINER

HOL VOLTAM, HOL VAGYOK, SZÉP NAPVILÁG? SZÖRNYEN MEGCSALTAK. MÁST HA ÍGY TALÁLNÉK, MEGHALNÉK SZÁNALOMBÓL. NEM TUDOK MIT SZÓLNI. NEM MERNÉK REÁ FOGADNI, HOGY EZ AZ ÉN KEZEM.

Lear! Ostoba. Mit játszol, te ostoba? *(Szünet)* És most, újrakezdeni. Nulláról indulni. Letörölni a palatáblát. Aztán ismét felírni egy számot és a pluszjelet. Miféle matematika ez?

LÉGY A SZESZÉLYES GYERMEK KEZÉBEN, EZ VAGYUNK AZ ISTENEK SZÁMÁRA.

JÁTÉKBÓL ÖLNEK MEG MINKET.

Mindent újra elmondani és soha be nem fejezni, és ezúttal félelem nélkül, a dolgok szívében, én közelről láttam a díszlet másik oldalát, csak egy hajsza tartja. Törékeny, törékeny, törékeny, törékeny!

Belép Nathan, bevásárlásból érve vissza. Újságot, csomagokat tesz le, leveszi a kabátját

Nos? Mi történik a nagyvilágban?

GOLDRING Egy béketárgyalás jut három újabb háborúra. Hány szerelmi bűntényt akar? Csalást? A hét idézetét?

STEINER Egy mintát mindegyikből, ha kérhetem.

GOLDRING Barátnője felbujtására egy jó családból származó fiatalember megöli egy egyéjszakás nőjét, és a holttestet elégeti egy utcai szemeteskukában.

STEINER A jó család pedig a torkát köszörüli.

GOLDRING Azt nem írja a cikk. Egy közjegyző huszonöt százalékos nyereséggel hitegeti az ügyfeleit, és tönkretesz közel kétezzer kisbefektetőt.

STEINER Aztán öngyilkos lesz a nevezett kisbefektetők pénzén vásárolt úszómedencében.

GOLDRING Túl sokra tartja. Végezetül egy szélsőjobb-oldali francia politikus most hétvégén antiszemita szó-játékkal örvendeztetett meg minket.

STEINER Ismerjük a csirkefogót. Egy francia humorista törpe Goebbelsnek nevezte.

GOLDRING Híreket mondtunk. És erre felé?

STEINER Fecsegünk. Festegetünk.

GOLDRING De a vászon fehér maradt.

STEINER Bemocskolódik az gyorsan. *(Szünet)* Elég a köntörfalazásból. Köpje ki, mit akar.

GOLDRING Valamit elhallgatott előlem.

STEINER Akkor tegye fel azt a kibaszott kérdést, és esünk túl rajta.

GOLDRING Ahogy gondolja. *(Szünet)* '71-ben Bécsben sikert arat Macbethtel a Burgtheaterban. De a negyedik előadás után eltűnik. Száműzetésbe vonul. Nem játszik többet. Bujkál huszonöt éven keresztül. Tehát a kérdésem így szól: miért?

STEINER Miért. *(Szünet)* A „miért” az istenek hatásköre. Úgyhogy meg kell elégednie a hogyanal. *(Szünet)* A híres negyedik után követtem az öltözőjébe Eva Kuntzot, aki Lady Macbethet játszotta, hogy megoldjunk egy kellékkal kapcsolatos kérdést. Megkínált egy itallal, és egy keveset beszélgettünk. *(Szünet)* Mikor visszatértem az öltözőmbe, negyedórával később, ott találtam őt, a sétabotjára támaszkodva állt, rövidre nyírt ősz hajjal, mozdulatlanul, vén képét bámulva a tükörben. – Jó estét, Herr Steiner. – A hangja érintetlen, csodálatosan átvészelte az évek hajótöréseit.

Kérdezi, hogy megismerem-e. – Igen – mondom. – Igen, megismerem, Herr Untersturmführer. – Azért jöttem, hogy csodálatomat fejezzem ki – mondja. – Szenzációsan játszott. Tiszteljen meg, kérem, egy autogrammal. – A felöltője belső zsebéből elővesz egy műsorfüzetet, és remegő kézzel felém nyújtja. Kérdezem tőle: – Hány éves? Mire ő: – Nyolcvanhat. Hamarosan meghalok. Nagyon hamarosan. Nem írja alá? Én: – Nincs tollam.

– Ekkor elővesz egy töltőtollat, aminek a kupakját finom aranyozott keret és gyöngyház berakás díszíti, ezer közül is felismerhető. – Szép toll – mondom.

– Apámtól kaptam a harmincadik születésnapomra – mondja, miközben én a műsorfüzetre vésem a logómat. – Azóta mindig magamnál tartom. – Még Terezinben is, '44-ben – mondom, és visszaadom neki. – Még az azt követő tizenöt évben, a stammheimi börtönben is – válaszolja. – És még tíz évig, vagyis máig. Tartsa meg – mondja –, most már a magáé. Igazából ezért jöttem. – Majd hozzáteszi: – Isten áldja meg, Theo Steiner. – Becsuktam a szemem. Mikor újra kinyitottam, megint egyedül voltam. Sokáig úgy maradtam mozdulatlanul, nézegetve a tollat a jobb kezemben, és igyekezve visszatartani az abszurd, satnya köszönetet a nyelvem hegyén. Aztán láttam, mi fog következni. Nem tudtam szavakba foglalni, mert a szavak megrémisztettek volna. Csak a képeknek engedtem szabad utat, és hagytam, hogy mindent elárasszanak, olyannyira, hogy képtelen voltam megmondani, vajon maguktól kerültek-e elélem vagy sem, és hogy mindennek volt-e valami értelme vagy sem. Akkor hagytam ott hirtelen a Burgtheatert, a *Macbeth* negyedik előadása után, tudatosan és gépiesen, légiesen, közönyösen, anélkül, hogy akár csak eszembe is jutott volna, hogy talán végleg szakítok a színházzal, noha úgy indultam el, hogy többé sosem jövök vissza. Aztán elhagytam a várost is, gyalog, egy motelben aludtam, másnap egész nap jártam az osztrák vidéket, át a túl tiszta falvakon, a túl sima utakon, hamarosan már inkább a mellékutakat és erdei ösvényeket választottam, vagy a vasútvonalak pályatestét. Gazdag voltam, egyedül voltam, szabad voltam, és járás közben egyre csak szorongattam a töltőtollat a zsebemben. Három évvel később, az ezredik napi vándorlás után megálltam nem messze innen, egy álmos kisvárosban, mert észrevettem egy tanya fényképét egy kirakatban. Megvettem ezt a házat, végre képes voltam gondolkodni.

GOLDRING És festeni.

STEINER A festés csak ürügy. Csak a gondolat van, végeredményben. A barbarizmus gondolata és az alávettség gondolata. A rossz és a rosszal való kiegyezés gondolata. A szédítő gondolat, ha eszembe jut az az őrült igyekezet, amivel végeredményben együttműködtünk a saját kiirtásunkban. Minden egyes napon, mondhatta egy tanú, zsidók tízezrei mentek rendes sorban a saját temetésükre. És míg mi egész vonatokkal haltunk meg iszonyú körülmények között, az európaiak túlnyomó többsége azt hazudta magának, hogy a népirtás, ami a szemük láttára történik, nem létezik, bedugva a fülét, hogy ne hallja a kivégzések sor-tüzeit, befogva az orrát, hogy ne érezze a tábor felől ér-

kező pestises füstöt. És ugyanezen népek, ugyanezek a vak és süket tömegek jártak színházba a háború után, zajt és dühöt keresve, mert nyilván úgy ítélték meg, hogy a való élet nem szolgáltatja számukra szenvedélyből, orgiából és sötétségből azt a mennyiséget, mely nélkül az emberi lény kételkedni kezd, hogy még mindig az emberi fajhoz tartozik-e. És mit gondol, mit láttam azon az estén, mikor megjelent az a vénember az öltözőmben, az a náci tiszt, aki Heydrich, Müller, Kaltenbrunner és Eichmann hóhérévá változtatott, mikor arra kényszerített, hogy egyetlen tollvonással jóváhagyjam a szüleim feláldozását? A közönséget láttam, képzelje, a közönséget a nép képében, a népet a hóhér képében; a gyáva közönséget, amint bizonygatja, hogy nem tudott semmiről, de azért kényelmes és homályos büntudatba burkolózik; és ebben a közönségben igazi bűnösöket, akik tagadják bűnösségüket, mentségül hozván fel a kötelességtudatot. Az utálatos restséget láttam, az arrogáns ocsmányságot, a megalukuvó, cinikus csöcseléket, a tapssal közösségben maszturbáló tömeget. Ekkor tettem meg azt a gesztust, amihez huszonöt évvel korábban Terezinben nem volt bátorságom, mert az életembe került volna. Jelképes gesztust, amit csak én érthetek, és amivel semmit sem tudok visszacsinálni, ellenben amivel magamat egyetlen gondolatba száműztem, határozatlanul vágatva a nagyvilágban, viharra a sarkamban.

GOLDRING Értem.

STEINER Egészen biztos, hogy nem. Nem érti. Soha nem fogja megérteni. És megtiltom, hogy azt mondja: „értem”. Mert sehogy sem érthetünk meg egy ilyen katasztrófát, képzelje. A színlelt megértés pedig végeredményben csak álcázott önsajnálát, amivel a fiatal nemzedékek sikeresen elkerülik a lényegi kérdéseket. Már napok óta lapozgatom a naplóját, fiatal barátom. A „kérdések” fejezetben: kérdések esztétikáról és kérdések taktikáról, kérdések érzelemről és kérdések stílusról, kérdések pszichológiához, kérdések interjúhoz, „Sok hűhó semmiért!” Egyetlen igazi kérdés nagyobb pusztítást végez, mint száz dinamittrúd. Tegyen fel egyetlen igazi kérdést, és az élete romokban hever. Próbálja csak meg. Tehát? Tehát? Tehát? Tehát?

GOLDRING (szünet után) Milyen új embertelenségnek leszek a bohóca?

STEINER (szünet után) Tipp-topp fickó maga, Nathan. Kedvelem magát. De megmentette az életemet. Mit csináljak vele?

GOLDRING Egy festményt?

STEINER Azt akarja mondani, hogy egy festménnyel kvittek vagyunk?

GOLDRING AZT MONDJUK, MI FÁJ, ÉS NEM, AMI ILLIK.

STEINER Akkor legyen egy festmény. Milyen festményre gondolt?

GOLDRING Ön. Mint Lear.

STEINER Ónarckép Learben... (Szünet) Ha nem haragszik, alszom egy kicsit. (Szemére teszi az alvómaszkot)

Szünet. Goldring felvesz egy könyvet a festőállvány melletti asztalról

Rilke?

GOLDRING Az.
STEINER Olvassa.
GOLDRING „Mert hisz a szép nem más, mint az iszo-
nyu kezdete.”

Szünet

STEINER Nathan?
GOLDRING Igen, Theo?
STEINER Mikor akar visszamenni Berlinbe?
GOLDRING Nem tudom.

Szünet

STEINER Vissza akar menni Berlinbe?
GOLDRING Nem tudom.

Szünet

STEINER Mit akar tőlem végeredményben?
GOLDRING Nem tudom.

Szünet

STEINER Úgy tűnik, kialudt a kályha.

Szünet

GOLDRING Hozok fát.

Goldring el. Záró sötét

JEGYZET

- A jelenetek címe a *Lear király*ból vett idézetek, kivéve a 2. jelenetét (*Macbeth*, II. 3.).
- A „storm still” (folyvást vihar) visszatérő szerzői utasítás a *Lear király* harmadik felvonásában.
- A Shakespeare-darabból vett sorok, csupa nagybetűvel, a szerző szabad átiratai, kivéve a nyolcadik jelenetben (*Lear király*, IV. 5.), melynek francia fordítása Jean-Michel Desprats munkája. Más idézetek a Bibliából vannak (Eszter 4,13, Józsué 12,4–5), a *Mein Kampf*ból, Theodor Heuss, az NSZK első elnökének egy 1949-es beszédéből, J.-P. Sartre *Vádirat az antiszemitizmus ellen* és R. M. Rilke *Duinói elégiák* című művéből. A darabban szereplő idézetek magyar fordításának nagy része a szerző francia átiratait követi, egyes helyeken azonban felhasználtuk a már létező magyar fordításokat, melyek a következők: A *Lear király*ból származó idézetek Vörösmarty Mihály fordításai. Rilke *Első elégiája* a *Duinói elégiákból* Nemes-Nagy Ágnes fordítása. A Jean-Paul Sartre-idezetet H. Perci Éva fordításában közöltük. (*A ford. megjegyzése*)
- A *Der yidisher Kenig Lear* (A zsidó Lear király) Jacob Gordin (1853–1909) műve.
- „Purimshpil” (Purim-játék): játék, melyből a jiddis színház kialakult; egyfajta commedia dell’ arte, a zsidók megmenekülését adja elő a Perzsa Birodalomban, Ahasvérus idején, mely történetet az *Eszter könyve* is elmondja.
- A zongorista Klein (1919–1945) vonóstriója Terezinben született, 1944-ben.
- A terezini élet leírása a következő két műre támaszkodik: Joza Karas: *La musique à Terezin* (A zene Terezinben). Franciára fordította George Schneider. Paris, 1993; H. G. Adler: *Theresienstadt 1941–1945*. Tübingen, 1960.